

WSPARCIE PSYCHICZNE CZŁOWIEKA W RODZINIE

URSZULA SOKAL

ABSTRACT. Sokal Urszula, *Wsparcie psychiczne człowieka w rodzinie* (Psychological support for a man in the family). Roczniki Socjologii Rodziny, XI, Poznań 1999. Adam Mickiewicz University Press, pp. 145-154. ISBN 83-232-0988-X. ISSN 0867-2059. Text in Polish with a summary in English.

Urszula Sokal, Bałtycka Wyższa Szkoła Humanistyczna (Higher School of Humanistics), ul. Marszałka Piłsudskiego 33, 75-501 Koszalin, Polska-Poland.

Psychologiczna problematyka rodziny obejmuje bogaty zestaw zagadnień wśród których znaczące miejsce zajmuje wsparcie psychiczne, jakie człowiek uzyskuje w tym środowisku. Od indywidualnych możliwości i cech jednostki z jednej strony, a od jakości funkcjonowania rodziny z drugiej strony zależy to, w jakim stopniu zdolna jest ona spożytkować pomoc w procesach własnego rozwoju. Wynika to z systemowego charakteru psychiki człowieka (Tyszkowa 1990, s. 7).

W literaturze przedmiotu występuje wiele różnych definicji rodziny, zarówno o charakterze sprawozdawczym, jak i projektującym. Różnorodność ta wynika z przyczyn nie tylko semantycznych i metodologicznych, lecz także kulturowych oraz zmieniających się warunków ekonomicznych, politycznych i moralnych. Formułowane są przeróżne definicje, które wyrażają tylko pewne aspekty tego niezwykle bogatego i skomplikowanego zjawiska społecznego nazywanego rodziną. Jedne z nich zwracają uwagę np. na strukturę grupową, inne na organizację czy środowisko. Stąd wyłania się możliwość rozpatrywania rodziny jako: grupy społecznej, instytucji, środowiska bądź systemu społecznego. W badaniach socjologicznych rodzina jest na ogół traktowana jako grupa i instytucja, natomiast w badaniach psychologicznych jako system.

Ogólna teoria systemów będąca modelem holistycznym opracowana została na gruncie nauk matematyczno-fizyczno-przyrodniczych w celu wyjaśnienia sposobu, w jaki różne systemy funkcjonują jako jedna całość. W teorii tej podkreśla się, że nie składają się one z oddzielnych niezależnych części, lecz każdy z nich tworzy pewną spójną strukturę, a także, iż źródła wszelkich zjawisk i objawów tkwią głęboko w środowiskach, w których te systemy działają.

Słowo system pochodzi z greckiego *systema* i oznacza złożoną rzecz. Bardzo ogólna definicja systemu informuje, że jest to uporządkowana kompozycja elementów tworząca spójną całość. Podstawową cechą tej całości jest to, że nie jest ona zwykłą sumą jej części. Zdanie pochodzące od Arystotelesa „...całość nie jest tym samym, co suma jej części...” wyraża podstawową charakterystykę systemu oraz stanowi podstawę myślenia systemowego (Drożdżowicz 1999, s. 11).

Ważnymi zasadami funkcjonowania systemu są: ekwipotencjalność i ekwifinalność. Ekwipotencjalność oznacza, że przyczyny wywodzące się z tego samego źródła mogą powodować różne skutki. Natomiast zgodnie z zasadą ekwifinalności wychodząc z różnych źródeł można dojść do tych samych rezultatów. Traktując te zasady łącznie wnioskujemy, że nie istnieją proste zależności pomiędzy przyczyną a skutkiem (Drożdżowicz 1999). Do wspólnych właściwości wszelkich systemów należą:

- a) budowa wewnętrzna systemu (morfologia) obrazująca w ujęciu statycznym liczbę i wielkość występujących elementów;
- b) struktura współtworząca przez jego części składowe organizację regulującą odniesienia między elementami a całością systemu;
- c) swoisty układ funkcji i pozycji realizowanych przez poszczególne części składowe, tj. obowiązków i uprawnień;
- d) właściwa danemu systemowi hierarchia zależności, nadrzędności, równorzędności ludzi i grup;
- e) układ wartości dotyczący celów systemu, oceny jego własnych elementów i innych systemów;
- f) zdolności adaptacji do zmiennych warunków przyrodniczego i społecznego otoczenia (Sztumski 1987, s. 8).

Systemy społeczne są złożonymi, dynamicznymi grupami społecznymi o względnie stabilnym charakterze, składającymi się z elementów materialnych (ludzie, podgrupy, wartości ekonomiczne) oraz niematerialnych (idee, poglądy) mającymi swoją specyfikę. W nich przejawia się „świadome działanie człowieka jako istoty rozumnej i uczuciowej – podstawowego elementu systemu społecznego” (Januszek, Sikora, 1998 s. 29).

Systemy różnią się między sobą ze względu na stopień otwartości (Bertalanffy 1984, s. 6-7). Występują więc systemy zamknięte i otwarte. System zamknięty nie przyjmuje nic z zewnątrz, działa w obrębie swoich własnych nieprzenikalnych granic, przez które nie może być przekazywana energia czy informacja. Natomiast systemy otwarte wymieniają energię z otoczeniem, ich granice są przynajmniej częściowo otwarte, mają one tendencję do podtrzymywania uporządkowania.

System rodzinny to „zbiór wzajemnie ze sobą powiązanych elementów działających jako całość lub jedność”... „istniejący w obrębie danego środowiska i w związku z nim” (Wiener 1996, s. 225-226). Pełni on swoiste funkcje, jak:

1. Funkcja integracyjna, wyrażająca się w akceptacji określonych wartości w systemie, które zbliżają członków rodziny do siebie. Poprzez swoje współzależności

i współdziałania rodzina funkcjonuje jako całość. Samopoczucie członków rodziny jest ściśle związane z mechanizmami podtrzymującymi i oparciem psychicznym, jakie dana rodzina stwarza.

2. Funkcja inspiracyjna podkreśla, że uznane przez ludzi wartości powodują skłonności do określonych sposobów myślenia, postaw i zachowań.

3. Funkcja zabezpieczająca wiąże się z zapewnieniem istnienia i działania systemu rodzinnego oraz ochroną funkcjonujących w nim wartości (Januszek, Sikora 1998, s. 30).

Rodzina jako system:

- a) składa się z elementów powiązanych ze sobą siecią wzajemnych związków;
- b) ma swoją strukturę;
- c) ma swoje normy i zasady, a także cele do których dąży;
- d) ma swoje granice, które oddzielają ją od otoczenia. Granice wyznaczają więzy krwi („swoi” i „obcy”), powiązania (wspólnota celów i norm, rodzinna lojalność) i prawo (wspólnota majątkowa, prawna odpowiedzialność rodziców);
- e) ma swoje wewnętrzne granice pomiędzy poszczególnymi subsystemami, utworzonymi przez członków rodziny;
- f) postępowanie poszczególnych członków rodziny jest zrozumiałe w kontekście całości rodziny, wzajemnych powiązań, celów do których rodzina zmierza;
- g) zmiana w sytuacji któregoś z członków rodziny wpływa na całą rodzinę i odwrotnie;

h) podstawowym zadaniem systemu rodzinnego jest adaptacja do zmian i zachowanie istnienia tego systemu (Bornus, Winch 1994, s. 157-160).

Z jednej strony rodzina musi wytworzyć własną „rodzinną tożsamość”, z drugiej – musi umieć odpowiadać zmianami wewnętrznymi na nowe okoliczności zewnętrzne, które ją zawsze w jakiś sposób „dotykają”. Poczucie tożsamości polega na „przyzywaniu siebie jako bycie kimś, kto niezależnie od zmieniających się okoliczności, zmiany stanu fizycznego, zmiany relacji pozostaje wciąż sobą” (Barbaro 1999, s. 46). Doświadczenie ludzkiej tożsamości zawiera dwa istotne elementy, mianowicie: poczucie przynależności i poczucie odrębności. Rodzinę nazwano laboratorium, w którym te dwa bardzo ważne składniki są wytwarzane i rozdzielane (Maria de Barbaro 1999). W procesie socjalizacji rodzina „programuje” zachowanie dziecka i jego poczucie tożsamości. Poczucie przynależności wytwarza się w trakcie przystosowywania się do podgrupy dzieci w rodzinie mającej określone nazwisko, posiadającej określonych rodziców.

Rodzina należy do najbardziej znaczących struktur społecznych związanych z występowaniem określonego samopoczucia psychicznego niemal każdej jednostki. Spojrzenie na rodzinę w aspekcie uzyskiwania oparcia psychicznego nasuwa potrzebę zwrócenia uwagi na jej podsystemy, bowiem każdy członek rodziny może być członkiem różnych podsystemów. I tak wnikliwego poznania wymaga podsystem mąż-żona oparty na zasadzie wspólnych zobowiązań, wzajemnych oczekiwań, odpowiedniego zachowania się wobec siebie oraz więzi emocjonalnych, a także podsy-

stemy rodzice-dzieci, dzieci-rodzice, dzieci-dzieci. To, co się dzieje wewnątrz podsystemu, ma wpływ nie tylko na osoby go tworzące i nie tylko od nich zależy, ale także oddziałuje na innych członków rodziny oraz interakcje w innych podsystemach, a równocześnie jest od nich uzależnione. Zależności te działają na zasadzie sprzężeń zwrotnych i obejmują cały system rodzinny. W jednej z licznych definicji rodziny czytamy, że jest to grupa osób zamieszkująca pod jednym dachem. Skoro tak, to znaczy to, że wszystkie osoby na siebie wzajemnie oddziałują, tworzą rozmaite układy stosunków rodzinnych, zarówno przyjazne, jak i wrogie. Rodzina jest więc systemem zespolonym pewną formą regularnej interakcji lub wzajemnej zależności. W warunkach korzystnych uczucia miłości i lojalności przeważają i utrzymują harmonię rodzinną. Natomiast w warunkach nadmiernych napięć i konfliktów rodzi się nienawiść powodująca zagrożenie dla człowieka.

Rodzina – pisze M. Tyszkowa oddziałuje „na rozwój jednostki dwojako:

a) jako obszar aktywności i doświadczeń, a tym samym poprzez warunkowanie ważnej części jej doświadczenia życiowego,

b) drogą organizowania i modelowania tych doświadczeń zgodnie z wzorcami kultury społeczeństwa (lub jednego z jej kręgów), do którego dana rodzina należy” (Tyszkowa 1990, s. 19).

W niej właśnie jednostka:

1) zdobywa podstawową część doświadczeń stanowiących bazowy materiał jej rozwoju;

2) zdobywa wzorce opracowywania doświadczeń i narzędzia ich strukturyzowania (symbolizowania, wartościowania i kategoryzowania); z tego punktu widzenia znaczącą rolę w systemie rodzinnym spełniają interakcje i wymiana doświadczeń z innymi członkami rodziny;

3) uczy się pełnienia ról społecznych, przestrzegania norm społecznych, zasad postępowania, standardów wykonywania działań;

4) uczy się reguł wymiany psychicznej, dzielenia przeżyć, oddziaływania na innych i podlegania ich wpływowi, dzięki możliwości nawiązania i trwania w bliskich interakcjach i stosunkach z członkami rodziny;

5) wzbogaca swoje doświadczenie poprzez dokonujący się w rodzinie międzypokoleniowy przekaz;

6) przyswajają sobie nowe wzory aktywności i zachowań zgodne z podejmowanymi nowymi rolami społecznymi;

7) wraz z rozwojem indywidualnym wszystkich członków rodziny charakter interakcji, w jakie między sobą wchodzi, zmienia się i przekształca, co sprzyja rozwojowi indywidualnemu każdego z nich w podsystemach;

8) na skutek zmienności charakteru interakcji i stosunków w podsystemach dokonuje się proces rozwoju całego systemu rodzinnego, a w związku z tym rodzina ma własny cykl życia i rozwoju, w którym dadzą się wyodrębnić okresy czy fazy (Tyszkowa 1990, s. 18).

Wraz z przyjściem na świat pierwszego dziecka małżonkowie muszą podjąć nowe zadanie, jakim jest opieka nad nim, równocześnie muszą pamiętać, że w nowej sytuacji mogą stanowić wzajemne wsparcie dla siebie. W prawidłowo funkcjonującej rodzinie wytyczone zostają nowe granice: z jednej strony dopuszczające dziecko do każdego z rodziców, a z drugiej – pozwalające zachować integralność podsystemowi małżeńskiemu. W nowej sytuacji rodzinnej – gdy powstaje podsystem rodzice-dzieci, dzieci-rodzice, podsystem małżeński musi zmienić swoje funkcjonowanie. Początkowe zadania rodziców związane głównie z pielęgnacją dziecka stają się z biegiem czasu działaniami nastawionymi na przewodzenie i kontrolę.

We wcześniejszych badaniach nad rodziną dostrzegano jednokierunkowy wpływ rodziców na dzieci (przy ujmowaniu rodziny jako zbioru poszczególnych jednostek). Podejście systemowe natomiast akcentuje ważną rolę rodziny w rozwoju wszystkich tworzących ją jednostek, przy coraz częstszym traktowaniu rodziny jako systemu interakcji, który jak pisze M. Tyszkowa „stanowi tkankę i spoiwo grupy rodzinnej” (Tyszkowa 1990, s. 15).

W rodzinie spotykamy szczególny rodzaj interakcji, który ze względu na codzienne obcowanie wszystkich jej członków „charakteryzuje się wszechstronnością, intymnością, a także swoistą długotrwałością, ponieważ każda interakcja włączona jest w serię interakcji między danymi jednostkami, pozostawiając po sobie ślad wzbudza określone oczekiwania wobec następnych interakcji” (Harwas-Napierała 1995, s. 305) i jest podstawą do tworzenia się stosunku międzyosobowego. Jedną z metod międzyludzkiego oddziaływania w rodzinie, której przypisuje się silne przenikanie do świadomości i zachowania odbiorcy jest przykład (wzór) rodziców. Właściwościami oddziaływania wzoru w czasie są: rozwojowość i przesunięcie (Harwas-Napierała 1995, s. 308). O ile wpływ wzorów np. koleżeńskich, przyjaciół itp. daje się ograniczyć, to w przypadku wzorów rodzicielskich ten wpływ trudno ograniczyć określonym przedziałem czasowym. Wzory rodzicielskie mogą oddziaływać na dzieci około pół wieku i być naznaczone zmianami rozwojowymi, bowiem inne wzory postępowania prezentuje przed swoim dzieckiem rodzic jako młody dorosły, inne jako dorosły w wieku dojrzałym, a jeszcze inne w okresie zmian inwolucyjnych. Z „rozwojowością” wzoru w ścisłym związku pozostaje tzw. „przesunięcie” wzoru rodzicielskiego, które wiąże się z faktem, że nosiciel wzorca postępowania – rodzic – wyprzedza pełne możliwości realizacji go przez dziecko w przybliżeniu o jedno ćwierćwiecze. Rodzice oddziałują na swoje dziecko w teraźniejszości, rekonstruowanymi wzorami ze swojego dzieciństwa i młodości, ale przede wszystkim przez to, jak się wobec swojego dziecka zachowują obecnie. Te wzory stanowią dla dziecka oparcie i motywację do naśladowania. Wzór rodzicielski może oddziaływać na potomstwo także i wtedy, gdy jego nosiciel już nie żyje.

Doświadczenia życiowe, przeżyte sukcesy, a także niepowodzenia sprawiają, że po pięćdziesiątym roku życia człowiek zaczyna często wracać do mądrości wzorów rodzicielskich. W tym okresie obserwuje się tzw. renesans ojcowskiego albo matczynego przykładu. Można więc powiedzieć, że rodzice jako wzory oddziałują tak

długo, dopóki żyje chociaż jeden z ich potomków (Harwas-Napierała 1995, s. 310). Oddziaływanie to możliwe jest dzięki procesom społecznego uczenia się, zwłaszcza takich, jak modelowanie i identyfikacja.

U. Bronfenbrenner określa modelowanie jako „wykonanie działania podobnego symbolicznie lub konkretnie do tego, które uprzednio wykonał model (tj. osoba demonstrująca określone formy zachowania) i wykracza poza zewnętrzne upodobnianie się, ponieważ powoduje przejście zachowań stanowiących symboliczne równoważniki zachowania modelu (Bronfenbrenner 1970, s. 10). Proces modelowania bywa też określany „zarażaniem się” od drugiej osoby „napięciem emocjonalnym, złym humorem lub serdecznością, opiekuńczością, poczuciem ważności chwili” (Gurycka 1979, s. 97). Obserwacja modelu (rodzica) przez dziecko umożliwia mu wzbogacenie repertuaru zachowań o nowe sposoby postępowania, albo też może skłonić do wyboru tego a nie innego zachowania, tłumiąc inne nieakceptowane. Może więc przyczynić się do tworzenia się powściągów (Ziemska 1975, s. 146). Dobre stosunki w rodzinie rodzą w dziecku poczucie emocjonalnego bezpieczeństwa, które ułatwia rozwinięcie jego ambicji, planów na przyszłość i społecznego zaangażowania.

Poczucie bezpieczeństwa gwarantuje człowiekowi taki system, w którym panuje określony porządek społeczny, przewidywalność zdarzeń, określony stopień racjonalności życia codziennego. W pojęciu tym zawiera się zarówno stan wolności od zagrożeń, jak i naturalna tendencja człowieka do wolności oraz potrzeba unikania dyskomfortu psychicznego (Kotlarska-Michalska 1997, s. 208). W budowaniu owego bezpieczeństwa jedno z najważniejszych miejsc zajmuje rodzina. Im większa jest ingerencja w życie jednostki różnych instytucji i organizacji, tym bardziej wzrasta tendencja do indywidualizacji życia i prywatności. Prywatność i domowość kojarzy się z rodziną. Dobre samopoczucie w domu jest jedną z podstawowych potrzeb ludzkich, głęboko zakorzoną, którą stara się człowiek zaspokoić w bliskich kontaktach z członkami rodziny. Dom jest miejscem, w którym oczekujemy, iż w sposób zgodny żyć potrafią ludzie o różnych charakterach, bez względu na różnice. Rodzina – dom rodzinny jest miejscem, w którym człowiek przyswaja sobie podstawowe zasady współżycia, które dotyczą między innymi:

- 1) odmienności poglądów, zainteresowań, nawyków;
- 2) szacunku dla wspólnie ustalanych reguł zachowania;
- 3) przestrzegania prawa do bezpiecznego różnienia się między sobą.

W rodzinie działa cały kompleks sił przyciągających jej członków nawzajem do siebie i wiążących ich ze sobą. Siły te tworzą więź rodzinną, która sprawia, że w jednych rodzinach obserwujemy wysoki stopień ich zwartości, skonsolidowania, natomiast w innych brakuje tych właściwości.

Psychologiczne studia nad więzią rodzinną wykazały, że system rodzinny i dominujące w nim powiązania o charakterze intymnym, częstotliwość kontaktów bezpośrednich oraz spontaniczny charakter reakcji dają człowiekowi możliwość zaspokojenia wielu ważnych potrzeb psychicznych, szczególnie poczucia bezpieczeństwa i miłości (Rembowski 1972, 1986). Wiąż rodzinna jest złożona i wielostronna. U jej

podstaw tkwi świadomość związków genetycznych, przeżyć emocjonalnych, stosunków zależności, współdziałania, postaw wobec uwarunkowań społecznych, religijnych i obyczajowych (Dyczewski 1976, s. 42).

O specyfice więzi rodzinnej stanowi współgzyzowanie grupy osób, oparte na obustronnej, wielostronnej lub jednostronnej chęci bycia razem oraz przynależność do rodziny oparta na przymusowym uczestnictwie, które wynika z faktu urodzenia się w danej rodzinie. Więzy rodzinne dają człowiekowi możliwość znacznie szerszego oparcia w wielu trudnych sytuacjach życiowych, co znajduje szczególny wyraz w realizacji funkcji opiekuńczo-zabezpieczającej (Kotlarska-Michalska 1990) oraz materialno-ekonomicznej i emocjonalno-ekspresyjnej. Istnienie silnych więzi z osobami szczególnie cenionymi przez jednostkę, stanowi czynnik o istotnym znaczeniu dla psychologicznego dobrego samopoczucia. Jednostki, które odznaczają się brakiem kontaktu i obecności osób, do których w potrzebie mogłyby się zwrócić o emocjonalne lub materialne wsparcie, wykazują większą podatność na popadnięcie w te choroby, które są charakterystyczne dla wszystkich sytuacji stresowych, trudnych czy krańcowych, doświadczają prawdopodobnie znacznych trudności czy też poważnych zaburzeń w funkcjonowaniu osobistym, społecznym i zawodowym (Rostowski 1990, s. 192-193).

W rodzinie człowiek uczestnicząc w realizacji ważnych jej zadań wyrabia u siebie poczucie integracji rodzinnej, solidarności z członkami rodziny i specyficznej emocjonalnej intymności tej grupy. Stopień i jakość wzajemnych więzi emocjonalnych są wskaźnikiem poczucia osamotnienia człowieka. Do najbardziej dramatycznych zdarzeń w rodzinie przyczyniających się do przeżywania poczucia lęku o dalsze losy i osamotnienia u wszystkich członków rodziny należy zaliczyć rozpad rodziny.

Zaburzenia w odczuwaniu psychicznego oparcia u człowieka występują także w rodzinach o strukturze niepełnej lub zrekonstruowanej. Rodzina dzięki stałości składu osobowego daje jednostce oparcie i poczucie bezpieczeństwa. Rozbicie rodziny przez śmierć, rozwód czy separację rodziców pozostawia u dzieci trwały uraz, który może być tylko łagodzony. Fakt, że rozbicie rodziny przez rozwód w obecnym czasie nasila się, nie jest obojętny dla poczucia bezpieczeństwa i szukania oparcia psychicznego w szerszej rodzinie. Dysharmonia w rodzinie dostarcza dziecku wzorów agresji, wrogości i aspołecznego zachowania, które przyjmuje ono na zasadzie procesu modelowania. Atmosfera napięcia w okresie poprzedzającym rozwód działa na dziecko niekorzystnie. Rodzina przestaje dawać poczucie bezpieczeństwa, osłabione zostają więzi emocjonalne rodziców, co nie pozostaje bez wpływu na postawę dzieci.

Dodatkowe bodźce dla rozwoju emocjonalnego i werbalno-umysłowego dziecka w rodzinie mogą stwarzać dziadkowie (Pielkova 1992, s. 152-156). Bliski kontakt uczuciowy i intelektualny z rodzicami dzieci dorosłych pozwala wnukom lepiej zrozumieć rodziców i dziadków. Spostrzeganie dziadków jako starszych, mądrych i życzliwych ludzi, którzy pozostają w dobrych stosunkach z rodzicami i których obecność rozszerza rodzinę, występuje w przypadkach dobrej koniunktury uczuć i

spójności rodzinnej. Losy, usposobienie, charakter, osiągnięcia życiowe dziadków wywierają znaczny wpływ na dzieci i wnuki oraz wiążą wyraźnie z uznawanym przez nich systemem wartości i dążeniami.

Organizacja życia i pracy w rodzinie jest czynnikiem, który w znacznym stopniu decyduje o harmonijnym, zgodnym współżyciu, pogłębianiu więzi emocjonalnych, zaspokajaniu potrzeb jej członków. Rodzina trójpokoleniowa stanowi bogaty system dzięki swemu zróżnicowaniu. W jej skład wchodzi osoby różniące się między sobą wiekiem, sprawnością fizyczną i intelektualną, zasobem wiedzy, zainteresowaniami, ilością i jakością doświadczeń.

Wśród systemów wzajemnych powiązań w rodzinie wielopokoleniowej ważne miejsce zajmują związki babci i dziadka z dziećmi. Ich rola sprowadza się do wspierania rodziców w działaniach wychowawczych i stanowienia oparcia psychicznego i moralnego dla wnuków. Bliskie kontakty z dziadkami umożliwiają dziecku zrozumienie psychiki, potrzeb i postaw ludzi starszych. Ponadto, a może przede wszystkim spokojni, nie śpieszący się dziadkowie, mają czas dla wnuków, dają im poczucie bezpieczeństwa i oparcie, są wyznacznikami norm – co wolno, a czego nie wolno.

Podejście systemowe do rodziny jest podejściem zorientowanym na interakcje pomiędzy poszczególnymi jej członkami. Wszystkie problemy tych osób są rozpatrywane w powiązaniu z innymi członkami, komunikacją między nimi, a także obowiązującymi normami i wewnętrznymi hierarchiami.

Komunikujący się człowiek traktowany jest jako jeden z wielu elementów systemu rodzinnego. W systemie tym można wyróżnić pięć klas:

- 1) źródło – osoba, która wytwarza przekaz,
- 2) emisor – biologiczny system lub sztuczne urządzenie, które przetwarza informację w jakąś formę energii możliwą do przesłania,
- 3) kanał – środek, dzięki któremu pokonuje się dystans czasowy i przestrzenny między osobami komunikującymi się,
- 4) receptor – system zmieniający sygnały emitowane w formie pewnej energii na powrót w informację,
- 5) cel – odbiorca lub grupa odbiorców do których przekaz był kierowany (Nęcki 1996, s. 20).

System komunikacji w rodzinie charakteryzuje się pewnym stopniem otwartości, może podlegać rozwojowi, stagnacji lub regresji.

Komunikacja w rodzinie spełnia istotną rolę w umacnianiu poczucia wartości jednostki, która zdaje sobie sprawę, że nie tylko się jej słucha, ale i ocenia. Nastęstwem tego jest zwiększanie wysiłku, by zarówno forma, jak i treść przekazu była stosowna do okoliczności, poprawna i przemyślana. Porozumiewanie się jednostki z pozostałymi członkami rodziny jest sposobem współodczuwania (empatii) ich stanów, wspierania ich w trudnych sytuacjach życiowych. Kiedy rodzice zachęcają swoje dzieci do dzielenia się z nimi tym co wydarzyło się np. w szkole, na podwórku itp., one czują się akceptowane przez nich, bowiem dzieciom, a także dorosłym

potrzebny jest ktoś, kto będzie ich słuchał, akceptował. Przyczyny dzielenia się uczuciami, myślami lub przeżyciami mają wspólny mianownik. Jest nim potrzeba aprobaty i wspierania przez najbliższych w rodzinie. Owo oparcie ma konkretną wartość – ułatwia realizację celów życiowych człowieka.

Zaprezentowane spojrzenie na rodzinę w kategoriach systemowych potwierdza ścisły związek człowieka z tą grupą społeczną. Świadomość istnienia oparcia w rodzinie odnosi się nie tylko do zaspokojenia potrzeb psychicznych, ale także konkretnych sytuacji trudnych, typu: kłopoty zawodowe, zdrowotne, finansowe itp. Rodzina jest więc najważniejszą grupą wsparcia w wielu niełatwych do samodzielnego przezwyciężenia sytuacjach.

W rodzinie dokonuje się ciągła wymiana doświadczeń i przepływ uczuć o różnych rodzajach i stopniach natężenia. Doświadczenia zdobywane w kontaktach interpersonalnych wzmacniane są własnymi uczuciami i przeżyciami, bowiem każdy z członków rodziny ma swoje wyobrażenia o zachodzących procesach i własny do nich stosunek uczuciowy.

Od rodziny jako systemu społecznego oczekuje się wypełniania takich zadań i funkcji, w których trudno ją zastąpić.

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR A MAN IN THE FAMILY

Summary

Systematic approach to the family stresses the important part it plays in the development of all the entities that create it. A particular kind of interaction characterised by versatility, intimacy and endurance is the basis to create an interpersonal relationship. In this case, a substantial part is played by both the parents' example and relationship with the grandparents, who have an effect on their children and grandchildren.

A family should support its members in the process of creation of feeling of safety, love, dependence, independence, man's value, approval and family's integration.

Appropriate communication is one of the conditions for a family's effective role. It facilitates the fulfilment of life's objectives.

LITERATURA

- Barbaro M., *Struktura rodziny* (w:) *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*. Pod red. Bogdana de Barbaro. Kraków 1999.
- Bertalanffy von L., *Ogólna teoria systemów*. Warszawa 1984.
- Bornus R., Winch B., *Medycyna rodzinna i psychologia zdrowia*, (w:) *Opieka zdrowotna nad rodziną*. Pod red. K. Bożkovej i A. Sito. Warszawa 1994.
- Bronfenbrenner U., *O roli czynników społecznych w rozwoju osobowości*. „Psychologia wychowawcza” 1970, nr 1-2.

- Drożdżowicz L., *Ogólna teoria systemów*, (w:) *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*. Pod red. Bogdana de Barbaro. Kraków 1999.
- Dyczewski L., *Więź pokoleń w rodzinie*. Warszawa 1976.
- Gurycka A., *Struktura i dynamika procesu wychowawczego*. Warszawa 1979.
- Harwas-Napierała B., *Rodzina jako kontekst rozwojowy jednostki*, (w:) *Rozwijający się człowiek w zmieniającym się świecie*. Pod red. J. Trempały. Bydgoszcz 1995.
- Januszek H., Sikora J., *Socjologia pracy*. Poznań 1998.
- Kotlarska-Michalska A., *Funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca wielkomiejskich rodzin pracowniczych*. Poznań 1990.
- Kotlarska-Michalska A., *Rodzina jako grupa wsparcia i instytucja gwarantująca poczucie bezpieczeństwa społecznego*. „Roczniki Socjologii Rodziny” tom IX. Poznań 1997.
- Nęcki Z., *Komunikacja międzyludzka*. Kraków 1996.
- Pielkowa J.A., *Babcia i dziadek w rodzinie*. „Roczniki Socjologii Rodziny” tom IV. Poznań 1992.
- Rembowski J., *Więzi uczuciowe w rodzinie*. Warszawa 1972.
- Rembowski J., *Rodzina w świetle psychologii*. Warszawa 1986.
- Rostowski J., *Dezintegracja więzi rodzinnej oraz innych związków interpersonalnych a poczucie osamotnienia jednostki*. „Roczniki Socjologii Rodziny” tom I. Poznań 1990.
- Sztumski J., *Metodologiczne problemy systemowej analizy społeczeństwa*. Katowice 1987.
- Tyszkowa M., *Rodzina, doświadczenie i rozwój jednostki. Paradygmat teoretyczny badań*, (w:) *Rodzina a rozwój jednostki*. Pod red. M. Tyszkowej. Poznań 1990.
- Wamboldt F. S., *Zachowania społeczne i rodzinne*. Tłum. T. Parnowski, (w:) *Medycyna behawioralna*. Pod red. S. Sidorowicza. Wrocław 1996.
- Ziemska M., *Rodzina a osobowość*. Warszawa 1975.